

М. Демкович-Добрянський

З ПРИВОДУ „ПРИЗНАЧЕННЯ УКРАЇНИ“

Ю. Липа: *Призначення України*. Львів, 1938. Накл. вид. кооп. „Хортиця“.
Стор. 308, 8°.

Боронити чистоту духової атмосфери свого народу це найголовніше завдання кожної еліти. В нас, де вже віддавна не було еліти в правдивім значенні того слова, не було й того сторожа, що обов'язаний дбати про чистоту народньої „душі“, хоронити її перед такими впливами — всеодно, рідного чи чужого походження — які могли б її затруювати й розкладати; тому й досі в нас виконують це завдання тільки окремі люди, які розуміють важність тієї справи. Кожний народ це окрема духовість, окрема індивідуальність, своєрідний макрокосмос. (В безконечнім спорі вчених за дефініцію поняття нації переважив погляд, що годі якоюсь загальною формулкою окреслити суть народу). Кожний народ має щось, що є тільки йому питоме — це власна духовість народу, або, як звикли популярно називати, „душа“ народу. А передумова його розвитку, здоровля, сили, могутности й значення в світі це чистота духової атмосфери, в якій ота „душа“ могла б якнайкраще рости й розвиватись. Запевнити їй ті умовини це обов'язок еліти. Але засоби, якими вона береться те осягнути, є найкращим мірилом того, чи група людей, які вважають себе покликаними бути мозком народу, справді мають дані, щоб ним на ділі бути. Не забезпечує тих умовин герметичне замкнення, відсепарування народу китайським муром від постороннього світу, бо такий народ був би подібний до тієї людини, яка зо страху, щоб не занечистити свого організму чужими елементами, відмовилася б приймати необхідну для її життя поживу, і вона скоріше чи пізніше, як вчить історія, закостеніла б сама в собі та затратила б творчі первні. Не забезпечує також протилежна тенденція — без розбору приймати те все, що випродукували інші, бо це веде нехибно до затрати власного національного обличчя.

Тільки люди творчої снаги, що зєднують в собі творчі елементи з голосом рідної землі і через те є речниками й творчими інтерпретаторами „душі“ народу, можуть забезпечити їй належний розвиток і необхідну духову атмосферу. Тільки такі люди це справжня еліта, бо лише творчі одиниці можуть вести народ.

Звести рішальний бій за чистоту української духовости з тими всіма силами, що стоять на перешкоді у її повнім самовиявленні, це найпекучіше завдання творчих людей. Заняті буденними справами, звичайно не усвідомляємо собі, які велетенські занедбання в тій ділянці, як фатально заважив вплив польської і московської історичної науки та невільнича залежність українських учених від чужих концепцій на формуванні українського модерного світогляду. Ми привикли думати, що аж більшовизм заставив всю науку служити його цілям, що ідеологічна

диктатура це винахід Леніна. Але це глибока помилка. В Московщині від давен давна наука була на службі політичних цілей царату, вона мала підготовляти духовий ґрунт для московської політичної експанзії. Підпорядкування духового життя інтересам московського імперіялізму найвиразніше видно на прикладі історичної науки в передвоєнній Росії. А коли зважимо, що відродження народів в ХІХ. столітті відбулося на підложжі історичних наук і усвідомимо собі непереможний вплив польських і московських історичних концепцій на українську історичну школу аж до недавніх днів, то аж тоді зрозуміємо трагізм нашого національного відродження в минулому віці, трагізм, який в усій повноті виявився щойно в 1917—1920 роках.

Навчені досвідом визвольних змагань, починаємо розуміти те, що інші народи вже давно зрозуміли і в себе переводять з цілою рішучістю силами всієї духової еліти: без духового визволу з-під невільничої залежності від чужих концепцій, чужих оцінок, чужих вартостей не може бути мови про повний і всебічний вияв національної духовости.

Починаємо розуміти. І це вже великий крок на шляху до того висвободження. Бо найтрудніший початок, а цей початок вже зроблений.

Тому українське громадянство прийняло так незвичайно прихильно книжку Юрія Липи „Призначення України”. Вона всюди найшла дуже позитивний відгомін, а це доказ, що зерно, в ній засіяне, впало на пригожий ґрунт. Можна б і не згадувати про ті безславні виступи рабів чужих доктрин, які хотіли дискредитувати книжку в очах громадянства, якщо б це не був симптом: вислужники чужих доктрин і верескливі трубадури дешевеньких фраз здібні на все, коли йде про нищення доброго діла, про компромітовання й осмішування всього того, що збагачує, підносить і запліднює національне життя, коли йде про нищення того, що причиняється до нашого висвободження від чужих, накинених нам, мірил і вартостей. Зрештою твір Липи не перший з-поміж тих, що зустрілись з рішучим опором з боку „пораженців”. Що таке пораженоство? Про це Ю. Липа пише (стор. 206): „Ніяка ідея не викликала понуріших наслідків, ніякий ворожий похід проти України та її земель не дав таких спустошень, як ідея обниження українства, підложжя пораженоства. На ньому є й були збудовані цілі системи світоглядів, цілі окремі історичні події”.

Від кількох літ ми є свідками небувалого від давніх часів у нас процесу — зміняється в самих найглибших основах життява постава цілого народу. Стихійно — немов з глибин рідної землі — народжуються нові духові сили, які матимуть великі історичні наслідки. Зразу цей процес був незамітний, але в останнім часі виступає він серед наших низів зовсім виразно, народжується почуття і зрозуміння власної гідности, а водночас почуття національної гідности, щобільше — почуття вищости над довкільним світом, закорінюється нова віра

у власні сили народу, нова жива віра, бо виросла з землі, повстала стихійно, а не дана часописною чи якою іншою пропагандою. Це все можна інтерпретувати як елементарний, стихійний вибух сил рідної землі, а як процес стихійний, потребує він вищого духового оформлення. Відчуття тієї потреби в нас уже існує. І ось в таку переломову хвилину Ю. Липа дає свою книжку. Тому вона прийшла дуже в пору, а найліпший доказ того — її успіх. Простолюдін не потребує розумового пояснення і причинової аргументації для тієї вищости українського елемента, він бачить і відчуває її наявність — і це йому вистачає. Але інтелігент шукає за поясненнями, за джерелами тієї сили, питає завжди „чому?” А книжка Липи дає йому відповідь: бо українська порода, український народ повстав із досконаліших первнів, як його довкільний світ (Липа консеквентно вживає модного слова раса, але зовсім добре можна це слово замінити висловом на род, по рода, бо вислів раса набрав завдяки найновішій німецькій расольогії специфічного змісту).

Ю. Липа поставив собі за головне завдання виловити серед тьми історичних наук те найцінніше, найвартісніше в нашій давній і недавній бувальщині, що нас позитивно вирізняє в довкільнім світі. Це він досягнув спеціальною метою: „Правда, з усіх сьгоднішніх теорій одна чи не найбільше надавалася б до практики. Це один із бистрооких українців, приїхавши з Північної Америки до старого краю, завважив: »Добре тут є, лише я дістаю непереможне бажання вмивати все довкола». Помози, Боже, вмивати, і то духово вмити! Колеса возу історії часто котяться баюрами і захляпують не одну ідею і не одного керманича. Зрештою, багато роблять злого і слабі нерви людей без відповідальності. Тим часом під болотом і брудом не раз криються відвічні українські цінності. Бажання »обмити лице« присвічувало авторові при збиранні матеріялів до праці і їх опрацюванні. Властиво справа йшла про впорядкування важнішого в великім матеріялі української духовости. На те й написана ця книжка” (стор. 4.).

Нелегка річ мандрувати українцеві серед тієї тьми історичної, бо легко можна зблудити, прийнявши за свої дороговкази поставлені чужою рукою якраз на те, щоб змити українця і звести його на манівці. Розуміє ці небезпеки Юрій Липа дуже добре: „Душа сильної людини мусить бути суцільна і душа раси в історії — однією. Це є закон Провидіння. Але коли для здобуття одности з недавньою історією не треба посередників, то для здобуття одности з давніми віками треба істориків із суцільним переживанням історії. Тоді виросте велика історія. Лише треба визволитись. Треба визволитись від змови істориків. Легко на війні вогнем бити в позиції ворога, тяжче вгадувати чужі пропагандивні й провокаторські посуви в українським житті, але річ незмірно тяжча дослідити, хто і як, чому й де затроїв українців чужим історизмом. Затроїв — треба це підкреслити, бо не тільки накинув корисні для чужої

індивідуальності погляди, але й дав те, що в істоті своїй нищить українців, паралізує всякий розвій” (стор. 275).

Розуміння тих небезпек, які чатують на українського мандрівника, і — це найважливіше — інстинкт органічної українськості, що його Юрій Липа завдячує, здається, своєму батькові, дали йому змогу пройти тими нетрями, не зблудивши. І він вибирав на історичнім шляху українського народу усі найшляхетніші камінчики та уложив їх в один суцільний образ. Це дало величаву мозаїку — чудовий образ української минувшини. Таким чином він неначе реконструує образ української історії, нераз захляпуваний чужими фарбами й спотворюваний своїми таки поразенцями. Може майбутні дослідники замінять тут і там не один камінчик іншим, може трохи ще виразніше вишліфують, може й сам автор, продовжуючи свою мандрівку, знайде ще нові камінці, щоб доповнити свою мозаїку, але все те будуть мабуть тільки додатки, бо основу вже дала книжка „Призначення України”. В ній відтворює Липа єдність української історії, єдність впродовж пяти тисячоліть, і дає атмосферу, в якій можлива велика українська історія. Не один з читачів може був здивований відвагою автора, коли цей, ідучи стежечками української археології, поширює українську історію в давнину до пять тисячоліть. Але треба пригадати, що землі, заселені українською породою, мають куди старішу історію — відомо, що найновіші досліді про походження індоєвропейської раси вказують на українські й малоазійські степи як на колиску індоєвропейців. Отже тут наша батьківщина „аванзує” навіть без нашої співучасті — стає правітчиною європейських народів, є тим найглибшим фундаментом, на яким виросла європейська духовість. Тому нема чого в своїй надмірній скромності лякатись кількатисячолітньої історії, бо українська порода це найбільш правовий автохтон на своїй землі.

Метода автора, що при її помочі він „обмиває лице” української духовості, могла б бути небезпечна в руках маловідповідального письменника, бо легко допровадила б його до вибілювання всього без розбору. З приємністю можна ствердити, що живе почуття відповідальності, внутрішньої і громадянської, дозволило Липі зберегти міру. Зберіг він її і тоді, коли намагається дошукатись чогось позитивного навіть в українських соціалістів дореволюційної доби. Правда, в аспекті цілості це зникальна дрібниця, зрештою про ту справу може бути й інший погляд, але в цім випадку слід завважити, що автор зробив це з повним почуттям міри й відповідальності. В наших обставинах, коли чимало є таких, які залюбки плюгавлять все, що тільки не належить до їх секти, така метода як реакція на те пониження всього, що рідне, є аж надто зрозуміла, виправдана й потрібна. Сама вона потребує інколи ще доповнення, бо виключно тільки таким підходом не можна вияснити трагізму української історії.

Читаючи кожну річ, читаємо її звичайно з настороженим критицизмом. Тому при читанні „Призначення України” наткнув-

ся я на одне місце, що викликало рішучий спротив. Йде про причину занепаду Козацької Держави. Ю. Липа пояснює це так (стор. 232): „Саме з тої занадто великої військовости й зроджувалася часто й небезпека для козаччини, аж вкінці знищила Козацьку Державу. Уміння козаччини битися, не ненавидячи, і »ворогові поклін давати«, трактування лицарськості як змісту держави — зашкодило. Занадто високе поняття про значіння договорів і надавання ваги міждержавним зобов'язанням знайдено навіть в Богдана Хмельницького. Віру в ненарушимість конституційно трактованих вольностей зберегла козацька шляхта Гетьманщини аж до остаточного її зліквідування”. Тут, здається, якесь непорозуміння, бо „занадто велике поняття про значіння договорів і надавання ваги міждержавним зобов'язанням” можна пояснювати замалим політичним досвідом, відсутністю реалізму в політиці, або незнанням вдачі інших народів, або ще інакше, але це ніяк не дається підтягнути під поняття лицарськості. Реаліст в політиці завжди знатиме, коли нажаль треба в міждержавних взаєминах поступитись засадами лицарськості, але ніколи ще трактування лицарськості як змісту держави не пошкодило. Не могло пошкодити воно й Козацькій Державі. Причин її занепаду, думаю, треба шукати деінде: в комплексі справ зв'язаних з елітою народу. Великий Гетьман закоротко панував, щоб виховати досить чисельну й як слід духово споену еліту. А ту, що по нім залишилась, москвини, які вже тоді були добрими спеціалістами в нищенні чужих еліт, вспіли досить скоро розложити, розірвавши її зв'язок з низами й розсадивши її опісля з нутра. Поширювання погляду, що трактування лицарськості як змісту держави шкідливе, може мати дуже некорисні наслідки особливо в сьгоднішніх українських обставинах. Проблема еліти це центральне питання українського життя і з кожним днем стає воно пекучіше й актуальніше. Липа нераз заторкнув цю справу в своїй книжці, але тільки принагідно. Можна сподіватись, що він до тієї теми в майбутньому вернеться.

Але вернімося ще до згаданої вже мозаїки, бо з нею в'яжеться головна проблема книжки: призначення України. Образ української минувшини, даний автором при укладанні мозаїки, це відповідь на питання, яке міститься в заголовку, але відповідь щодо минувшини. А яке ж призначення в майбутньому? З таким питанням, здається, більшість читачів бере цю книжку в руки. Однак не розумів би інтенцій автора той, хто вимагав би від його книжки адекватного образу будуччини, бо коли минувшину можна було окреслити мозаїкою, до якої заповідливо повизбирювано що найшляхетніші камінці, то будуччину може зобразити хіба тільки творчий міт або візія. А її місце в епосі, не в творі публіцистичнім. Та при цьому автор, відкриваючи шляхи великого в минулому і вказуючи на підстави великої історії, тим самим визначив напрям, заткнув дороговкази, кудю йти, щоб сповнити призначення. „Прагнення чогось вищого, кращого, сильнішого від окремої людини довіку буде

жити в українцях. Знаряддям цього прагнення є раса — в тому ціла моральність її існування. В існуванню України висловлюється і буде висловлюватись найгарніше, що має людство, і в тому є моральність бути українцем (298)... Сила є аргументом, але змістом України є справедливість” (299).

„Призначення України” це майстерний фехтунок справжнього українця проти змови чужих істориків. Ю. Липа добре заслужився для справи очищення духової атмосфери українського громадянства.

Книжку, прочитавши, відкладається з почуттям щирої вдячності для автора, що дав громадянству такий твір. Бо того роду творів нам дуже потрібно.

ХРОНІКА

† **Василь Лукич** помер дня 6. жовтня 1938 у 83. році життя, у Винниках. З покійним зійшов у могилу невтомний, талановитий, але незвичайно скромний діяч на редакційному й науково-видавничому відтинку нашого літературного життя. Син священника з Белзця, золочівського повіту, Володимир Левицький, народжений 2. вересня 1856., вже в молодечих роках живо цікавився літературою. Як 19-літній юнак дебютував оригінальними оповіданнями — але згодом закинув власну белетристичну творчість, а весь вільний час присвятив редакційним і науково-видавничим справам. З фаху правник-нотар, знайшов час на величезну культурну працю. Під псевдонімом Василь Лукич видав і зредагував багато книжок, що своїм високим рівнем дуже причинилися до двигнення на вищій щабель нашої культури.

Зокрема вславився як редактор „Зорі” в роках 1890—1896; хто переглядав річники цього журналу — той добре знає, яку велику роботу зробив Лукич, ставлячи цей літературний журнал на європейський рівень та видвигаючи його на становище дійсно всеукраїнського літературно-культурного органу. Не менше прислужився Лукич українській культурі, редагуючи зразково цілий ряд альманахів (згадати б „Ватру”), а зокрема календарі „Просвіти” з років 1880—1885, 1887, 1890, 1893, 1916—1918. Видавав твори наддніпрянських письменників у Галичині і цим теж чимало причинився до розбудови всеукраїнської культури.

Описуючи в одному свому вірші фікційну зустріч Лукича на вулиці Станиславова з українським селянином, Іван Франко ось як каже зареагувати простому гуцулові на опис величезної літературної й видавничої праці Василя Лукича:

Каже русин: „Що за зміна!
Розмахалась Україна!”
Зняв клапану з голови:
„Боже вас благослови!”